

культурний человек как бы участвует в непрерывном диалоге разумов: эйдетического (античность), причащающего (средние века), разума познающего (Новое время) и возникшего в XX веке «особого строя разума», который пытается охватить разные смыслы бытия.

Воспитание «человека культуры» повлечет за собой изменение всей парадигмы образования, знаниецентрическая школа уйдет в прошлое.

В. А. Доманский
Ровно—Томск

Хай стане школа «теплою домівкою» для учня

Бесіда нашого кореспондента з доктором педагогічних наук, дійсним членом Академії педагогічних наук Семеном Устимовичем Гончаренком

Як Ви оцінюєте відповідність змісту навчання в середній школі тим вимогам до її випускників, що їх висуває сьогодні життя?

Такої відповідності між змістом шкільної освіти і вимогами суспільства сьогодні просто не існує, і не існує з двох причин.

Передусім у сьогоднішньому суспільстві просто-напросто відсутнє більш-менш чітке розуміння суті освіти, її мети, ролі в розвитку суспільства і розбудови суверенної держави. В суспільстві продовжує добувати вироблений ще за радянських часів вульгарно-соціологічний погляд на школу як на заклад створення робочої сили. Про які вимоги суспільства щодо рівня загальноосвітньої підготовки молоді можна говорити, коли в ньому різко знизився престиж знань, освіченості, професіоналізму, духовності й моральності, зросла орієнтація на рварі. Талант і знання виявилися непотрібними суспільству. Це руйнує традиційні психологічні риси мо-

лоді, як романтизм, самовідданість, готовність до героїчних звершень, прагнення до правди і пошуку ідеалу. Зміни, що сталися в суспільстві, просто вимагають, щоб воно нарешті визначилося у своєму ставленні до школи, системи освіти взагалі, сформулювало свої вимоги до рівня освіченості, знань випускників.

Орієнтиром у визначенні цих вимог має бути мета, заради якої, власне, й існує система освіти: сформувати особистість функціонально грамотну, прилучити її до вічних загальнолюдських цінностей. Важливий не набір якихось знань заради самих знань, важливо навчити вмінню ці знання застосовувати адекватно до ситуації. І з цієї точки зору чекають на відповідь запитання: чому школа має навчити дітей, які складові людської культури мають бути передані новим поколінням.

Зміст освіти сучасної української школи, чинні програми і підручники, навчальні і методичні посібники різко контрастують з тими новими по-

літичними, соціально-економічними умовами, до яких прямує наше суспільство.

Навчальний план української школи на порозі ХХІ століття відтворює застарілу структуру наукових знань і переобтяжений навчальними предметами понад усякі розумні межі. Якщо в школах розвинутих країн світу вивчається не більше 10 обов'язкових предметів, то в нашій – число обов'язкових предметів переважило за півсотні, а навчальне навантаження старшокласників перевищило 40 годин на тиждень. Внаслідок нічим не обгрунтованого перевантаження навчального плану предметами, що не мають ніякого загальноосвітнього значення або ж їхнє значення – мізерне, за бортом шкільної освіти опинилися галузі знань, конче потрібні кожній людині чи людству в цілому. Змушуючи дітей зубрити те, що потім виявиться непотрібним у житті, ми не даємо їм можливості повною мірою зайнятися тим, що їх цікавить і що є необхідним для існування людини в цьому світі. І діти віддячують за це єдиним наявним в їх арсеналі способом – вони роблять висновок, що школа не вчить Життю і перестають вчитися. З двох шкіл – звичайної і Школи Життя – діти обирають другу, де на практиці пізнають те, що їм знадобиться потім, а, можливо, у найближчому майбутньому.

Ставлення багатьох підлітків до змісту шкільної освіти досить образно висловив один старшокласник, відповідаючи на запитання анкети «Що таке школа?»:

– Школа – те місце, – зауважив він, – де нам дають відповіді на питання, які нас не цікавлять.

Я не знаю, як має змінитися школа і вчитель, щоб вони могли навчати дитину не лише різним навчальним предметам, але й головному предмету, що зветься Життя. Я знаю лише одне, що має знайти хтось в суспільстві, хто серйозно замислиться над цими речами і запропонує новий зміст освіти, доступний і посилий для дітей, зв'язаний з життям який би не відкидав його реалії нехтував ними, а відповідав освітнім ідеалам суспільства.

Які, на Вашу думку, зміни в системі освіти могли б зменшити розходження, що існують сьогодні між змістом навчання і змістом практичного життя, в яке поринає учень після закінчення школи?

Передусім потрібно глибоко вивчити думки різних соціальних груп населення, дотичних до освіти: наукової, технічної, мистецької інтелігенції, представників ділового світу, підприємців, батьківської і педагогічної громадськості та ін. Про те, якою має бути освіта в ХХІ столітті, чому саме має навчати школа, як вона має це робити. І найсерйознішим чином треба зайнятися корекцією громадської думки, адже підвалини міцної незалежної держави закладаються не в балакучому парламенті чи на політичних тусовках, а в шкільних класах. Лінія національної оборони проходить сьогодні не через зарослі мохом ракетні шахти чи поржавілі літаки й кораблі, а через учнівські парти. Треба через усі існуючі канали засобів масової інформації розвіювати соціальну сліпоту суспільства і аргументовано доводити, що саме освіта в перспективі повинна відібрати у конкуруючих безпорадних політичних партій функції

цію прилучення дитини до цінностей, які на словах виставляються ними на перший план. Коли в країні ніхто не знає, куди йти і заради чого жити, то пріоритет пошуку смислу життя має залишатися за освітою.

І друге, основне. Треба нарешті зрозуміти просту істину, що які б інноваційні зміни ми не робили в системі освіти, які б цікаві педагогічні знахідки не впроваджували в школу, як би гарно ми її не називали: ліцей, гімназія, коледж, елітна школа, нічого корисного це не дасть, якщо не буде глибоко продумано, ретельно відібрано і розумно обмежено обсяг навчальної інформації, доступний і посильний для учнів. Сучасне ігнорування зумовлених об'єктивними психофізіологічними чинниками навчальних можливостей школярів призводить до розбалансованості між педагогічними вимогами і здатністю учнів їх виконати без шкоди для здоров'я. Це, в свою чергу, породжує психологічний дискомфорт усіх учасників навчального процесу, стійкий підвищений рівень тривожності учнів, інформаційні неврози, часті хвороби. А учень, розлючений поганими оцінками, засмиканий шкільними стресами й навчальними перевантаженнями, галасом і криком на перервах, а часто й на уроках, стає конфліктним, порушником дисципліни й порядку, джерелом дискомфортних стосунків.

Непомірна психофізіологічна ціна, якою діти сьогодні розплачуються за непосильне навчання, незіставна з його результатами. За даними академіка В. Безпалько, понад 85 відсотків навчального матеріалу учні засвоюють на репродуктивному рівні, який вони здатні відтворити лише

за наявності допомоги ззовні – підказки. А ряд вчених переконливо доводить, що в пам'яті дорослої людини зберігається не більше 5 відсотків вивчених у школі знань. Виникає двозначна ситуація: гігантське напруження зусиль учнів, гігантське напруження зусиль учителя при мінімальному коефіцієнті корисної дії.

У всьому світі з метою продуманого відбору справді важливого для розвитку дітей навчального матеріалу, що відповідає ідеалам і вимогам суспільства, вироблення розумно й виважено визначених посильних для дітей навантажень, вивільнення часу для різноманітної творчої діяльності дітей, занять спортом і мистецтвом, використовують *державні освітні стандарти*. Вони покликані чітко відповісти суспільству, батькам, педагогам і учням, для чого вивчається той чи той навчальний предмет, для чого потрібні знання з нього.

Як Ви вважаєте, чи не суперечать один одному заходи щодо стандартизації освітнього процесу і його гуманізації? Чи не створює така стандартизація труднощі для розвитку індивідуальності учня, його унікального особистісного потенціалу?

Справді, нерідко висловлюються побоювання, чи не означатиме стандартизація освіти її уніфікації, нехтування індивідуальними особливостями, здібностями, інтересами дітей, чи не є це спробою «штампувати» стандартизованих учнів.

Ці побоювання, на мій погляд, зумовлені двома причинами. По-перше, помилковим розумінням завдань і функцій стандарту, змішуванням його функцій з функціями навчальних програм. З другого боку, певна

частина чиновників системи освіти і педагогічної науки занепокоєні назрілими кардинальними змінами в освіті, необхідністю доучуватися чи переучуватися.

Багато хто не розуміє того, що стандарт не відміння й не підміння навчальних програм. В нього зовсім інша мета й інші завдання.

Державний стандарт освіти – це ідеал суспільства і державна норма освіченості, яка враховує реальні можливості особистості і системи освіти в досягненні цього ідеалу. Це необхідний і достатній вихідний рівень освіченості, без якого нічого й говорити про освічену людину і повноправного члена суспільства. Головним у стандарті є його орієнтація на нормування кінцевого результату навчання. Все, що пов'язане з навчально-виховним процесом на рівні учителя і школи, не нормується. А навчально-виховний процес – саме та сфера, де проявляється інноваційна діяльність учителя, де мають враховуватися індивідуальні здібності й інтереси дітей, де народжуються і апробуються нові педагогічні технології. Стандарт не має права втручатися в цю сферу, де для нього заборонена зона, він залишає повну свободу для творчості учителя і педагогічного колективу.

На якому етапі знаходиться сьогодні розробка і запровадження згаданих стандартів?

В ході роботи над ними як важливу складову опрацьовано проект базового навчального плану школи. В ньому зроблена спроба вперше в історії нашої освіти скласти план за галузевим принципом, як це нині прийнято в усьому світі, а не за предметним, як це було досі. Складений

так план окреслює в інтегрованому вигляді контури змісту загальної середньої освіти (перелік освітніх галузей), визначає тому вагу кожної галузі в загальному обсягу шкільної освіти і тривалість її вивчення, регламентує обов'язкове тижневе навантаження учнів кожного класу, від нього, в свою чергу, залежить зміст і реалізація державного, шкільного та регіонального компонентів змісту освіти.

Базовий навчальний план школи вже затверджено Кабінетом Міністрів України.

Опрацьовані також проекти стандартів семи освітніх галузей, їхнє змістове наповнення та обов'язковий для всіх учнів рівень засвоєння. Проекти стандартів пройшли експертизу науковців-фахівців відповідної галузі знань та педагогів.

На черзі, як це передбачено Постановою Кабінету Міністрів України, підготовка на базі стандартів альтернативних програм та підручників. Я виступаю за те, щоб стандарти впроваджувалися лише тоді, коли будуть створені всі необхідні для цього дидактичні і методичні матеріали. Особливо складним і відповідальним завданням є сьогодні опрацювання системи вимірників досягнення визначених стандартів освітніх норм. Треба створити вимірники, які б містили, крім самого завдання і способу його перевірки, також способи оцінювання, інтерпретації одержаних даних і методики їхньої перевірки.

Якими Ви бачите загальні обриси ідеальної моделі навчального процесу в школі?

Я за школу, в якій створені комфортні, як б сказав, нормальні люд-

ські умови для систематичного виконання школярами своїх обов'язків, за школу, в якій учні, крім обов'язків, мають і права, зокрема право вчитися у відповідності зі своїми можливостями. Я за таку організацію навчально-виховного процесу, при якій процес пізнання є для учня радісним і бажаним, коли навчання викликає позитивні емоції, а не страх чи огиду. Тоді й дитина відчуває, що до неї ставляться з симпатією і повагою, незалежно від результатів навчання. Важливо пам'ятати, що інтерес до навчання виникає тільки тоді, коли ця діяльність приносить успіх, коли кожен учень оцінюється відповідно до власних здобутків, із врахуванням власного темпу просування в навчанні.

Я за школу, учителі якої не бояться учнів і учні не бояться вчителів, де панує атмосфера взаємної доброзичливості, де вчителі входять до класу не із звіроподібним, а щасливим, усміхненим виразом обличчя – і це має бути нормою, а не винятком. Я за школу, в якій учителі ніколи не кри-

чать на дітей, тому що крик не буде почуто на відміну від спокійно-переконливої інтонації.

На жаль, сьогоднішня школа як соціальний інститут багато в чому залишається для дитини своєрідною «холодною домівкою», оскільки вчитель занадто часто ніби стоїть за дитиною, не прагне до емоційного контакту, йому часто бракує доброзичливості і особистої зацікавленості, він не схожий в очах дитини на людину, з якою можна себе ідентифікувати.

Потребує зміни сама «екологія школи», щоб ті, для кого вона, власне, призначена, не відчували себе в ній «зайвими людьми», перетворюючись в інертну масу невмотивованих, байдужих до навчання дітей і підлітків, яких душевна лінь, нудьга, байдужість дорослих і власна фізична енергія, яка б'є через край і не знаходить у школі розумного застосування, об'єктивно заганяють в безвихідь, глухий кут антисоціальної поведінки.

Дякую за бесіду.

Нещодавно авторові нашого журналу – С.У. Гончаренку виповнилося 70.

Редакція «Педагогіки талантантності» щиро вітає Семена Устимовича з ювілеєм і бажає йому здійснення мрії про школу – «теплу домівку» для учня.

